

ДЕМІФІКАЦІЯ ІСТОРІЇ НА ЗЛАМІ ЕПОХ

Юрченко Ю. Україна та імперія капіталу: від ринкових реформ до збройного конфлікту / Пер. з англ. Л. Бідочко, О. Бондаренко, О. Камишикової, Д. Пілаша. Київ: Rosa-Luxemburg-Stiftung в Україні; ФОП Маслаков, 2020. 306 с.

Київське відділення Фонду Рози Люксембург опублікувало переклад на українську мову з англійської книги нашої співвітчизниці Юлії Юрченко «Україна та імперія капіталу: від ринкових реформ до збройного конфлікту»¹, яка працює у Великій Британії старшим викладачем факультету міжнародного бізнесу та економіки Університету Грінвіча (*University of Greenwich*)². Українське видання вийшло з авторською передмовою, написаною в 2020 році.

У книзі розглядається еволюція політико-економічної ситуації в сучасній Україні починаючи з 80-х років минулого століття та пострадянського минулого. На відміну від більшості українських публікацій на цю тему, автори яких, «увірувавши» у всесія неоліберальних ілюзій, зазвичай соромляться згадувати про класову структуру суспільства, не кажучи вже про боротьбу класів, Ю. Юрченко саме цьому приділяє найбільшу увагу. Вона досить детально аналізує процес формування в пострадянській Україні класу капіталістів і кожного з олігархічних кланів, які претендували на політичний вплив, називаючи конкретні імена і характеризую-

¹ Оригінал: Yurchenko, Yuliya. *Ukraine and the Empire of Capital: From Marketization to Armed Conflict*. London: Pluto Press, 2018. xvi, 284 pp.

² Ю. Юрченко приїхала до Києва 19 лютого 2022 року в складі місії членів британського парламенту, профспілкових активістів і журналістів, щоб поспілкуватися з різними організаціями громадянського суспільства — профспілками, активістами й політиками, безпосередньо висловити солідарність робітничого класу Великої Британії з робітниками України. Коли розпочалось широкомасштабне вторгнення російської армії, вона залишилась на батьківщині та намагається допомогти організації допомоги Україні, спротиву та документуванню злочинів агресора на території України.

чи способи первісного накопичення капіталу. Узагальнюючи дослідження західних економістів і політологів, авторка демонструє, що формування кланів і виникнення кримінально-політичного союзу, який став невід'ємною частиною державно-суспільного комплексу СРСР а потім і України після 1991 р., розпочалося вже в 60-х роках і в період горбачовської перебудови.

На підставі цього вона робить висновок, що цей новий для України клас сформувався на базі трьох основних груп населення: «...ліберальна інтелігенція, фракції номенклатури, що прагнули особистого збагачення, а також елемент тіньової економіки, який тепер міг би діяти на законних підставах — якби захотів. Останні дві групи сформували кримінально-політичний нексус (змичку), який і став кісткою режиму неоліберальної клептократії, використовуючи притаманні капіталістичній системі механізми накопичення, нав'язані міжнародними фінансовими установами» (с. 32—33).

Специфікою України, як і більшості пострадянських країн, була особливо активна роль саме третьої групи, дії якої традиційно не обмежувались існуючими законами та нормами суспільної моралі. Це дало змогу, з одного боку, істотно прискорити первісне накопичення капіталу, з іншого — зумовило нечуване поширення корупції та казнокрадства, формування режиму всюдозволеності для обраних і зубожіння більшості. «Формування прошарку олігархів неминуче відбувалось за рахунок економіки країни та її трудящих, спричиняючи ексцеси нерівномірних соціально-економічних потрясінь» (с. 137).

Авторка підкреслює, що для нейтралізації суспільної свідомості архітекторами цього режиму було взято на озброєння чотири міфи: *«міф про необхідність переходу до ринкової економіки (або “транзиту”)*, *про існування демократії, міф про дві (а то й уже більше) України та міф про існування “інших” посеред своїх»* (с. 8). Нав'язування цих міфів суспільній свідомості допомагає приховати від пересічних громадян внутрішні пружини подій, до яких вони долучалися. Вона констатує, що прикриваючись видимістю демократичних ринкових реформ, олігархічний капітал активно використовував неоліберальні механізми накопичення для створення «чорних дір» в українській економіці, легалізації фактичного розкрадання суспільного багатства і маніпулювання законами з метою його здійснення. Завдяки цьому вітчизняному капіталу вдалося в умовах українського варіанта неоліберальної клептократичної антиутопії перерости у масштабні структури — фінансово-промислові групи, які слугували механізмами надмірного накопичення капіталу олігархами, а іноді й відродження промисловості, хоч і неповного.

Але на тлі падіння реального рівня життя і перетворення України в одну з найбідніших країн Європи, що не могло не викликати протестів, «аморфний правлячий блок України фактично сам неухильно підривав потенціал стабілізації нового суспільного порядку шляхом постійного відчуження й упослідження трудових класів, не віддаючи практично нічого взамін» (с. 137).

У вступі, спеціально написаному до україномовного видання книги, Ю. Юрченко стверджує, що наростання суперечностей в українському суспільстві та рівня громадської непокори правлінню олігархічного клану наприкінці 2020-х років вийшли на рівень, за яким мав би відбутися «третій майдан», і він дійсно відбувся, але в зовсім іншій формі, ніж попередні. Перемога Володимира Зеленського на президентських виборах та партії «Слуга народу» на парламентських — це, на її думку,

«майдан у кабiнах для голосування». Вона трактує цю перемогу як «акт протесту, сподiвання вiдкинути олігархічний iстеблiшмент та соціально-економічну реальність, яку створив режим неоліберальної клептократії», вiдмову «брати участь у вiдтворенні такого режиму» (с. 18). І критикує нинішнього президента та його команду за те, що він не вiдмежувався вiд неоліберального курсу, а фактично намагається його продовжити.

Занепад СРСР створив унікальну історичну можливість для транснаціоналізації капіталу та капіталістичної системи загалом. Водночас перебіг і нестійкий характер трансформації України після 1991 року визначали змагання між капіталістичними угрупованнями як всередині країни, так і за її межами. Україні «пощастило» опинитися в епіцентрі цих змагань, на перетині зіткнення геополітичних інтересів і боротьби за сфери впливу між найпотужнішими фінансово-економічними групами. Саме тут потрібно шукати головну причину конфлікту з Росією, який внаслідок маніакального злету великодержавного шовінізму у її керівництва не тільки переріс у повномасштабну криваву війну, а й став реальною загрозою для самого існування земної цивілізації.

Тому важко не погодитись із твердженнями авторки: «У світі, який формують дедалі потужніші транснаціоналізаційні процеси, спільноти й інституції, нам треба вiдшукати такі аналітичні інструменти, які дозволили б вiдкинути застарілі категорії та терміни» (с. 29); «Об'єднання української нації мусить спиратися на сучасність, а не на історичні та/або культурні міфи, оскільки консолідаційний потенціал останніх є дуже слабким» (с. 288).

Вважаємо, що кожному, хто замислюється над тим, куди ми маємо йти, вiдбудовуючи зруйновану війною Україну, як нам при цьому зберегти хоча б вагому частину того унікального єднання народу, яке склалося в процесі боротьби з агресором, корисно буде прочитати цю книжку, вдуматись у поданий у ній висококваліфікований політико-економічний аналіз нашої новітньої історії, щоб потім не наступати на ті самі необачно (чи може, навпаки, передбачливо?!) розставлені граблі.

*О.С. ПОПОВИЧ,
доктор економічних наук,
заслужений діяч науки і техніки України*